

Шовковий В'ячеслав Миколайович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
загального мовознавства та класичної філології
Інституту філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ДАВНЬОГРЕЦЬКИХ АВТЕНТИЧНИХ ТЕКСТІВ З НИЗЬКОЮ ТА СЕРЕДНЬОЮ ІМПЛІЦИТНІСТЮ

Стаття присвячена методиці диференційованого навчання читання давньогрецьких оригінальних текстів з урахуванням рівня імпліцитності: співвідношення лінгвістичних (граматичних явищ, діалектних та архаїчних лексичних, граматичних та фонетичних одиниць, емотивів, троп, антитез, паралелізмів, стилістичної конвергенції) та смислових імплікатів (локальних, глобальних та темних). У статті визначені критерії імпліцитності, розроблені моделі герменевтичного аналізу текстів з низькою та середньою імпліцитністю: вербальних та невербальних засобів вираження фактуальної, емотивної, підтекстової та оцінної інформації.

Ключові слова: навчання читання, диференційована методика, імпліцитність, герменевтичний аналіз.

Актуальність проблеми і мета статті

Навчання читання іншомовних текстів у вітчизняній лінгводидактиці набуло ґрунтовного дослідження у працях Т. Вдовіної, Г. Гринюк, Л. Рудакової, Л. Смелякової, Д. Терехової, С. Фоломкіної та ін. Науковцями вироблені методичні прийоми формування читацьких умінь на матеріалі різних за складністю текстів. Така методика є цілком адекватною і виправданою. Однак ідея, закладена у зазначених працях, на нашу думку, потребує подальшого розвитку.

У процесі тривалого пошуку не вдалося знайти таких теоретичних праць, у яких хоча б побіжно розроблялися методичні прийоми навчання читання

автентичних текстів з урахуванням різного ступеня імпліцитності як одного з найважливіших чинників розуміння текстів. Це й зумовлює актуальність публікації.

Мета статті — розробити комплекс вправ для навчання читання автентичних давньогрецьких текстів із низьким і середнім ступенем імпліцитності. Досягненню поставленої мети сприятиме вирішення таких завдань:

- уточнити вербальні та невербальні імплікати, які зумовлюють імпліцитність тексту;
- розробити модель читання текстів з низькою та середньою імпліцитністю.

Основна частина

Для розробки диференційованої методики читання давньогрецьких автентичних текстів вважаємо за необхідне поділити тексти на три групи:

- тексти з низькою імпліцитністю;
- тексти з середньою імпліцитністю;
- тексти з високою імпліцитністю.

В основі такого поділу необхідно враховувати лінгвістичні та екстралінгвістичні чинники розуміння тексту на всіх його рівнях, зокрема наявність у тексті (чи фрагменті) високої та середньої складності граматичних явищ, діалектних та архаїчних лексичних, граматичних і фонетичних одиниць, емотивів, троп, антитез, паралелізмів, стилістичної конвергенції, а також смислових — локальних, глобальних та темних імплікатів [2; 4; 6].

Для розробки моделей читання та герменевтичного аналізу давньогрецьких автентичних текстів вважаємо доцільним опиратися на процедури інтерпретаційного аналізу, розроблені І. Гальперінім та М. Бахтінім [1; 4], на концепцію теорії герменевтичного кола, згідно з якою розуміння цілого зумовлюється розумінням його частин, а розуміння частин зумовлюється розумінням цілого, а також на цілі навчання давньогрецької мови студентів-філологів.

Модель читання тексту (фрагменту) з низькою імпліцитністю.

Низьку імпліцитність текстів визначимо кількісними характеристиками — наявністю граматичних імплікатів, також невеликої кількості локативних, які легко можуть тлумачитися студентами в межах певного контексту (тобто студент може просто здогадатися про значення імпліката), а також локативних імплікатів, які відомі студентам і тому не створюють перешкод під час розуміння тексту. Текст з низькою імпліцитністю містить фрагменти дедуктивного (ключове речення знаходиться на початку фрагменту), індуктивного (ключове речення знаходиться у кінці фрагменту) або рамочного (ключові речення знаходяться на початку та в кінці фрагменту) типів [3, с. 133]. Тексти із низькою імпліцитністю добираються так, щоб вони містили недостатньо засвоєні граматичні явища, також раніше вивчену соціокультурну інформацію, яка потребує повторення.

Метою читання текстів з низькою імпліцитністю є:

- повторення мовного матеріалу, удосконалення граматичних навичок;
- повторення та удосконалення соціокультурних знань, а також навичок упізнавання та інтерпретації відомої соціокультурної інформації в автентичному тексті;
- ознайомлення студентів з новими соціокультурними знаннями;
- удосконалення умінь аналітичного та синтетичного читання;
- удосконалення умінь перекладу текстів.

Оскільки текст із низькою імпліцитністю виконує насамперед функції удосконалення граматичних та соціокультурних рецептивних навичок, а також повторення і розширення граматичних і соціокультурних знань, вироблення автоматизму у рецепції змісту тексту, який не потребує інтерпретації смислу, вважаємо доцільним застосувати синтетичне читання та аналітичне читання з синхронним перекладом і частковим граматичним аналізом. Услід за Г. Волосовою, читання тексту вважаємо доцільним розпочинати дедуктивно (читання усього тексту без попереднього аналізу) – знайомити студента зі змістом тексту у цілому, що дозволяє об'єктивувати у читачів студентів інтуїтивне відчуття змістової структури і смислової насиченості тексту [3, с. 20].

Синтетичне читання сприяє удосконаленню рецептивних граматичних і соціокультурних навичок, а також умінь читання. Синтетичне читання відбуватиметься у три етапи – передтекстовий етап, текстовий етап, післятекстовий етап, які реалізовуватимуться за допомогою:

– передтекстових вправ в аналізі лексичних, граматичних явищ, а також локативних імплікатів, які зустрічаються у тексті та можуть перешкоджати його розумінню;

– притекстових вправ, спрямованих на формування комунікативної установки на читання (вправ, що роблять установку на зміст прочитаного тексту, і вправ, які спрямовані на розкриття змісту локативних імплікатів);

– післятекстових, метою яких є перевірка глибини, точності, повноти та чіткості розуміння змісту тексту.

На післятекстовому етапі варто вдаватися до обговорень, під час яких з'ясовувати, наскільки те, що прочитали, відрізняється від припущень, зроблених на передтекстовому етапі, як співвідноситься отримана інформація з тим, що було раніше відомо, які висновки можна зробити з того, про що довідалися [5]. Приклади вправ запропоновані далі.

Передтекстові вправи

Вправа. *Визначте граматичні форми слів: krupse, anthropoisin, Iapetoio.*

Вправа. *Визначте синтаксичну функцію дієприкметника cholosamenos та слів fresin hesin. Перекладіть частину речення: alla Zeus ekrupse cholosamenos fresin hesin. Прокоментуйте, хто такий pais Iapetoio.*

Притекстові вправи

Вправа. *Прочитайте текст, зверніть увагу на те, як покарав людей обдурений Зевс.*

Вправа. *Прочитайте текст, визначте фрагмент, у якому описано повторне викрадення вогню.*

Вправа. *Поміркуйте над авторським ставленням до викрадення вогню.*

Krupsantes gar echousi theoi bion anthropoisin;

Rheidioj gar ken kai ep' emati ergassaio,

Hoste se keis eniauton echein kai aergon eonta;
 Aipsa ke pedalion men huper kapnou katatheio,
 Erga boon d' apoloito kai hemionon talaergon.
 alla Zeus ekrupse cholosamenos fresin hesin,
 hotti min exapatese Prometheus agkulometes (Hes. Erg. 42–48)

Післятекстові вправи

Вправа. *Дайте відповіді на питання:*

Як покарав людей обдурений Зевс? У чому Прометей заховав вогонь? Хто вдруге викрав вогонь? Знайдіть фрагмент, у якому описано повторне викрадення вогню.

Вправа. *Зробіть розгорнутий коментар описуваних подій.*

Вправа. *Перекажіть текст українською мовою.*

Вправа. *Перекажіть текст давньогрецькою мовою.*

Аналітичне читання з синхронним перекладом сприятиме формуванню навичок і вмінь перекладу, а також рецептивних граматичних і лексичних навичок. Аналітичне читання з синхронним перекладом вважаємо доцільним застосовувати за умови, якщо текст містить понад 85% знайомої лексики. Оскільки процес читання супроводжується антиципацією — здатністю прогнозувати зміст тексту, а розуміння змісту цілого тексту залежить від розуміння його елементів і навпаки, розуміння елементів тексту залежить від розуміння його змісту, вважаємо доцільним перед аналітичним читанням застосовувати, услід за Г. Волосовою, Ю. Дегтярьовою, оглядове синтетичне читання, спрямоване на загальне ознайомлення з текстом [3; 5]. Після цього, визначивши тему твору та основні складові його змісту, варто переходити до читання окремих речень (фрагментів), яке супроводжуватиметься лінійним вибіркоvim граматичним аналізом, визначенням засобів когезії, а також коментуванням локативних імплікатів. Після читання та перекладу тексту потрібно робити розширений соціокультурний коментар. Розглянемо приклад.

Вправа. *Прочитайте мовчки текст, визначте тему, коротко передайте його зміст.*

Enteuthen exelaunei stathmous duo parasangas deka epi ton Psaron potamon hou en to euros tria plethra. Enteuthen exelaunei stathmon hena parasangas pente epi ton Puramon potamon, hou en to euros stadion. Enteuthen exelaunei stathmous duo parasangas pentekaideka eis Issous, tes Kilikias eschaten polin epi te thalatte oikoumenen, megalen kai eudaimona. ... entautha kai hoi para Abrokoma misthoforoi Hellhnes apostantes elthon para Kuron tetrakosioi hoplitai kai sunestratuonto epi basilea. (Xen. An. 1.4)

Прочитайте перше і друге речення, визначте граматичну форму слів hou, exelaunei. Визначте семантику аккузатива stathmous duo parasangas deka, stathmon hena parasangas pente. Визначте семантику презенса exelaunei. Поясніть семантику прийменника epi. Перекладіть речення. Розкажіть, де знаходилися річки Псара та Пірама. Покажіть їх на карті.

Прочитайте третє і четверте речення, визначте граматичну форму слів eteinan, paresan. Визначте функціональну семантику форм exelaunei stathmous duo parasangas pentekaideka, hteras treis, Kuro. Прокоментуйте конструкцію hai ek Peloropnesou nees. Перекладіть речення. Розкажіть про лакедемонця Піфагора. Розкажіть про Исси та Кілікію. Покажіть їх на карті. Розкажіть, хто такий “наварх”. Покажіть на карті кордони, які мав Єгипет на той час, покажіть та карті Ефес та Мілет.

Зробіть розширений історичний коментар описуваних подій: що відбувалося до описуваних подій, що призвело саме до такого розвитку подій, які факти з описуваного Вам ще відомі, що відбувалося пізніше.

Модель читання тексту (фрагменту) з середньою імпліцитністю.

Середня імпліцитність текстів визначається якісно-кількісними характеристиками — наявністю великої чи малої кількості як граматичних, так і смислових імплікатів, однак смислові імпліками обмежуються тільки локативними. На відміну від текстів із низькою імпліцитністю, тексти з середньою імпліцитністю мають такі локативні імплікати, яких студент раніше не зустрічав, яких він не може витлумачити з контексту і які потребують тлумачення. Текст із середньою імпліцитністю містить фрагменти імпліцитного типу, які не мають ключових

речень, а основна думка такого абзацу формулюється самим читачем на основі смислової компресії тексту [3, с. 133].

Тексти з середньою імпліцитністю добираються так, щоб вони містили насамперед нову фактуальну, емотивну та оцінну соціокультурну інформацію, а також недостатньо засвоєні граматичні явища, крім того, раніше здобуті соціокультурні знання, які потребують повторення та коригування.

Метою читання текстів із середньою імпліцитністю є:

- ознайомлення студентів із новою фактуальною, емотивною та оцінною інформацією;
- формування умінь робити висновки, узагальнення під час тлумачення локативних імплікатів за допомогою інтерпретації комунікативної ситуації, сюжету, аналізу культурного контексту;
- повторення мовного матеріалу, удосконалення граматичних навичок;
- повторення та удосконалення соціокультурних знань, а також навичок упізнавання та інтерпретації відомої соціокультурної інформації в автентичному тексті;
- удосконалення умінь аналітичного та синтетичного читання;
- удосконалення умінь перекладу текстів.

Оскільки читання текстів із середньою імпліцитністю передбачає насамперед ознайомлення студентів із новою фактуальною, емотивною та оцінною інформацією, а також формування умінь робити висновки, узагальнення під час тлумачення локативних імплікатів за допомогою інтерпретації комунікативної ситуації, сюжету, аналізу культурного контексту, вважаємо доцільним надавати перевагу аналітичному читанню автентичних текстів. Аналітичне читання супроводжуватиметься перекладом, вибіркоким лінійним аналізом граматичних явищ, культурно маркованих лексичних одиниць, лінійним тлумаченням локативних імплікатів. Під час аналітичного читання вважаємо доцільним використовувати індуктивний аналіз, який, як зазначає Г. Волосова, розпочинається зі слів, речень, потім читач переходить до аналізу понадфразових єдностей, субтексту і цілого тексту [3, с. 21].

На передтекстовому підетапі аналітичному читанню передуватиме синтетичне оглядове для визначення теми твору, а також складових його сюжету з метою оптимізації антиципації змісту тексту під час аналітичного читання. Під час оглядового читання студентам варто робити письмові помітки. Завершиться аналітичне читання розгорнутим коментарем описуваних подій.

Оскільки текст із середньою імпліцитністю більш насичений граматичними і локативними імплікатами, варто вдаватися до часткового його герменевтичного аналізу. Спробуємо розробити схему аналізу текстів із середньою імпліцитністю, яка використовуватиметься на текстовому етапі. Під час розробки такої схеми варто враховувати насамперед психологічні та психолінгвістичні процеси, які відбуваються під час читання тексту, лінгвістичні й екстралінгвістичні чинники, які зумовлюють розуміння тексту, типові мовні помилки, які допускають студенти під час читання текстів (а це складні для розуміння граматичні явища, мовні імплікати, культурно маркована лексика (безеквівалентна, фонові лексика, фразеологізми, ідіоми, художні засоби), а також локативні імплікати, які виражають фактуальну, емотивну та оцінну інформацію). Інтерпретація інформації будь-якого тексту розпочинається із визначення історико-культурних передумов, часу, місця написання твору, розповіді про історичні події, які є тлом описуваного у творі, його жанру, світоглядної позиції автора. Наступним кроком має стати сприйняття мовної оболонки твору — семантизація та тлумачення лексичних одиниць, граматичних форм і конструкцій, встановлення смислового та граматичного зв'язку компонентів твору — визначення засобів когезії та когерентності. Після лексико-граматичного аналізу тексту потрібно його перекласти. Лише після перекладу необхідно робити стилістичний аналіз фрагменту, а також тлумачення та інтерпретацію змісту твору, його локативних імплікатів засобів вираження фактуальної, емотивної та оцінної інформації.

Отже, модель часткової інтерпретації давньогрецького автентичного тексту матиме такий вигляд.

Схема часткового герменевтичного аналізу тексту з середньою імпліцитністю.

1. Визначити тему та жанр твору, діалектну приналежність, час, місце і передумови виникнення твору.

– Виконати граматичний аналіз фрагменту: морфологічний аналіз граматичних форм; визначення функціональної семантики іменних та дієслівних форм; характеристика засобів граматичної зв'язності (когезії).

– Провести лексичний аналіз фрагменту: семантизація безеквівалентної лексики; семантизація слів з оцінно-ціннісними конотативним компонентом;

– семантизація багатозначних слів, омонімів; семантизація фразеологізмів та ідіом.

2. Виконати переклад речення (фрагменту тексту).

3. Провести стилістичний аналіз фрагменту: семантизація художніх засобів, їх ролі в творенні емотивної та оцінної інформації.

4. Здійснити інформативний аналіз тексту — локативних імплікатів (інтерпретацію фактуальної, емотивної, оцінної та концептуальної інформації прочитаного фрагменту тексту або цілого тексту).

5. Зробити розгорнутий коментар описуваних подій.

Читання тексту рекомендуємо завершувати його стислим усним або письмовим переказом давньогрецькою мовою з метою удосконалення мовних навичок.

Читати та аналізувати текст за розробленою схемою необхідно абзацами або логічно і змістовно завершеними частинами, оскільки основною метою читання тестів з середньою імпліцитністю є ознайомлення студентів із новою соціокультурною інформацією, тому ділити смисловий блок на окремі речення немає доцільності, оскільки тоді увага студентів буде зосереджуватися на мовному аналізі, а не на інтерпретації змісту тексту та локативних імплікатів.

Проілюструємо розроблену модель читання автентичного тексту з середньою імпліцитністю на прикладі читання фрагменту «Антигони» Софокла:

Перед читанням усього тексту провести бесіду про історико-культурні передумови написання твору, час, місце, історичні події, коли створювався твір та

час, місце й міфологічні події, які описані у творі, жанр твору, світоглядну позицію автора.

Синтетичне оглядове читання

Вправа. Прочитайте текст, не користуючись словником. Визначте його тему.

Після оглядового прочитання тексту:

Вправа. Визначте тему твору, коротко передайте його зміст.

Вправа. Знайдіть у тексті місце, у якому йдеться про те, що для Антігони важливіші закони богів, ніж наказ Креонта. Знайдіть фрагмент, у якому йдеться про ставлення Антігони до смерті.

Ou gar ti moi Zeus en ho keruxas tade,

Oud' he xunoikos ton kato theon Dike

Toiousd' en anthropoisin horisen nomous.

Oude sthenein tosouton oomen ta sa

Kerugmath' host' agrapta kasfale theon

Nomimadunasthai thneton onth huperdranein. (Soph. Ant. 450–470)

Аналітичне читання тексту

Вправа.

1. Прочитайте перший смисловий фрагмент тексту та виконайте його аналіз.

2. Визначте граматичні форми та функціональну семантику підкреслених слів визначте синтаксичні звороти. Визначте, з якими словами співвідносні займенники

3. Визначте, у якому значенні вжито слова *orizo*, *nomos*, *kerugma*. Розтлумачте фразу: *xunoikos ton kato theon*.

4. Перекладіть фрагмент тексту українською мовою.

5. Визначте, які художні засоби та стилістичні фігури використовує автор для того, щоб довести правильний вибір Антігони.

6. Зробіть інформативний аналіз тексту — локативних імплікатів (інтерпретацію фактуальної, емотивної та оцінної інформації прочитаного фрагменту). Проаналізуйте оцінну інформацію (зокрема концепти смерті,

обов'язку, закону в давніх греків); визначте, яка оцінка дається описуваним подіям (з боку Креонта, з боку Антігони, з боку грецького суспільства). До яких вербальних та невербальних засобів удається автор для надання оцінки цим подіям? Які емоції переживає Антігона? Доведіть свою думку, аналізуючи вербальні засоби.

Останній фрагмент аналізується за такою ж самою схемою.

Після аналізу фрагментів, які складають цілісний ідейно-тематичний блок, або після аналізу всього тексту визначається його ідея.

7. Розгорнутий коментар описаних подій варто робити також після читання кожного ідейно-тематичного блоку або всього тексту. Розгорнутий коментар може включати такі компоненти: достовірність описуваних подій, елементи правди і вигадки у творі, варіативність сюжету про Антігону в античній спадщині, інтерпретація вчинків героїв трагедії, ставлення давніх греків до божественних законів, до пророцтв, концепт справедливості в давніх греків. До обговорення трагедії студентам слід прочитати: Ярхо В. Н. Трагедия Софокла «Антігона». М., 1986.

Висновки

Отже, навчання читання повинне здійснюватися диференційовано – з урахуванням рівня імпліцитності: співвідношення лінгвістичних (граматичних явищ, діалектних та архаїчних лексичних, граматичних і фонетичних одиниць, емотивів, троп, антитез, паралелізмів, стилістичної конвергенції) та смислових імплікатів (локальних, глобальних та темних). Розроблені нами методичні прийоми створюють перспективи для удосконалення мовної, мовленнєвої та соціокультурної компетенцій студентів-давньоелліністів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бахтин М. М. Человек в мире слова / Михаил Михайлович Бахтин. — М. : Изд-во Российского открытого ун-та, 1995. — 140 с.

2. Вдовіна Т.О. Методика навчання майбутніх учителів іноземної мови читання англійських художніх текстів : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Вдовіна Тетяна Олександрівна. — Дрогобич, 2002. — 282 с.

3. Волосова А. Н. Активизация познавательной деятельности студентов при обучении чтению литературы по специальности (английский язык, неязыковой ВУЗ) : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Волосова Анна Николаевна. — Минск, 1984. — 236 с.

4. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. — М. : Наука, 1981. — 139 с.

5. Дегтярьова Ю. В. Методика навчання студентів вищих немовних навчальних закладів читання англійською мовою для ділового спілкування: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.02 / Дегтярьова Юлія Володимирівна. — К., 2006. — 325 с.

6. Залевская А. А. Понимание текста: психолингвистический подход / Александра Александровна Залевская. — Калинин : КГУ, 1988. — 96 с.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ОПИС

13.00.02 – Теорія та методика навчання (з галузей знань)

Шовковий В. М.

Навчання читання давньогрецьких автентичних текстів з низькою та середньою імпліцитністю

Кількість бібліографічних посилань – 6.

Шовковий В. Н.

Обучение чтению древнегреческих автентичных текстов с низкой и средней имплицитностью

Статья посвящена методике дифференцированного обучения чтению древнегреческих оригинальных текстов с учетом уровня имплицитности: соотношения лингвистических (грамматических явлений, диалектных и архаических лексических, грамматических и фонетических единиц, эмотивов, троп,

антитез, стилистической конвергенции) и смысловых импликатов (локальных, глобальных и темных). В статье определены критерии имплицитности, разработаны модели герменевтического анализа текстов с низкой и средней имплицитностью: вербальных и невербальных средств выражения фактуальной, эмотивной, подтекстовой и оценочной информации.

Ключевые слова: обучение чтению, дифференцированная методика, имплицитность, герменевтический анализ.

Shovkoviy V. N.

Teaching to Reading of Ancient Greek Authentic Texts With Subzero and Middle Implicitness

The article is devoted to methods of differentiated teaching to read ancient Greek original texts with the level of implicitness: relation of linguistic (grammatical phenomena, dialectal and archaic lexical, grammatical and phonetic units, emotes, trails, antitheses, stylistic convergence) and semantic implicates (local, global and dark). The author defined the criteria of implicitness in the article, developed models of hermeneutical analysis of texts with low and medium implicitness: verbal and nonverbal means of expression factual, emotive, implied and evaluative information.

Keywords: learning to read, differential technique, implicitness, hermeneutical analysis.